

Namik HALILOVIĆ, prof.
JU OŠ „Kladanj“ PŠ Tuholj

NEKOLIKO NIŠANA NA PROSTORU TUHOLJA

Apstrakt: Ovaj rad rezultat je istraživanja starih mezarja koja se nalaze u Mjesnoj zajednici Tuholj. U njima su nišani koji označavaju kaburove muslimanskog življa – nekadašnje stanovnike naselja iz prošlosti. Značajan broj tih nišana u neposrednoj je blizini nekropola stećaka, što ne čudi ako znamo da Popis iz 1604. godine pokazuje da je većina stanovništva ovog kraja već prešla na Islam.²⁵ Najstariji nišani sa ukrasima koji se nalaze i na srednjovjekovnim nadgrobniim spomenicima, predstavljaju prelaz od stećaka ka kasnijim nišanima manjih dimenzija na kojima se još ponegdje zadržavaju ukrasni elementi sa stećaka. Nišani koje tretira ovaj istraživački rad raspoređeni u desetak mezarja predstavljaju važne kulturno-historijske spomenike iz perioda osmanske uprave nad Bosnom i materijalni su dokazi kontinuiteta života na ovim prostorima te kao takvi zavređuju našu pažnju i prezentovanje široj javnosti. Poseban je značaj što se ovi nišani prvi put pominju u nekoj stručnoj literaturi. Treba upozoriti na stanje u kojem se nalaze stara mezarja sa nišanima.

Ključne riječi: *Tuholj, stara mezarja, nišani, kaburovi, nekropole stećaka, nadgrobni spomenici.*

UVOD

Nišani su muslimanski kameni nadgrobni spomenici. Naziv nišan potiče iz perzijskog jezika. Na prostore Bosne ova riječ stigla je posredstvom Osmanlija. Neka značenja riječi nišan su: biljeg, znak, cilj, meta i sl.²⁶ Kako nišani predstavljaju značajno materijalno blago našeg kulturno-historijskog naslijeđa, prisutno je i nastojanje da se oni približe javnosti.

---

²⁵ Vidjeti u: Sakib Softić, *Stanovništvo Tuholja-Historijska građa, Knjiga 2*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla, 2016.

²⁶ Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi izraza i kratice*, Zora, Zagreb 1962, 1024.

U islamskom vjerovanju život i smrt su veoma bliski pojmovi, uprkos tome što imaju sasvim suprotno značenje. Dunjaluk je mjesto ovozemnog življenja, a Ahiret predstavlja drugi svijet – smrt, ali i nastavak života (vječni život). U posljednjoj Božijoj objavi stoji: „Svako živo biće smrt okusit će, zatim ćete se Nama vi vratiti.“²⁷ I muslimani ovog podneblja živjeli su svjesni ovih učenja. Nišan je u njihovim životima predstavljao više od nadgrobnoг kamena. Nišan je bio kazatelj, usmjerivač, opominjatelj. Zato su muslimani svoje mezaristane, svoja greblja, osnivali u neposrednoj blizini naselja.²⁸ Na prostoru Tuholja u prošlosti je egzistiralo više muslimanskih naseobina, a danas postoji priličan broj nišana koji svjedoče o nekadašnjim stanovnicima ovog kraja.

Prema M. Mujezinoviću (...), „najstariji nišani u Bosni i Hercegovini od polovine XV pa do početka XVII stoljeća, znatno se razlikuju po svojim formama i oznakama na njima od čisto osmanlijsko-islamskih nišana toga doba u drugim regionima.“²⁹ Nišani iz ovog najstarijeg perioda mogu se svrstati u tri grupe: nišani u formi obeliska, nišani u formi stele i nišani s turbanima. Ovi nišani počesto su dekorisani ukrasima koji se mogu naći i na bosanskim stećcima (mač, sablja, sjekira, polumjesec, luk, krug, ljiljan, rozeta, polujabuka, razne životinje itd.³⁰). Razlikuju se još dvije etape u razvoju nišana i to: period tokom XVII stoljeća i period od početka XVIII stoljeća pa do 1878. godine.³¹ U drugoj etapi uočljiva je diferencijacija muških i ženskih nišana pojavom manjih stela i obrnute forme fesa (tzv. djevojačkih nišana). Treću etapu odlikuje češća zastupljenost tariha i različitost završne forme nišana kojom se ističe stalež, profesija, učenost, društveni status. U ovom radu biće predstavljeno bogatstvo kulturno-historijskih nadgrobniх spomenika kroz nekoliko nišana tuholjskog kraja.

Nišani na mezarju Šehitluk

U šumi na brežuljku, dvjesto metara istočno od rječice Osice i nekropole stećaka Podavd³² nalazi se usamljeni par nišana. (Fotografije 1.) Prvi, uzglavni

---

²⁷ *Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik*, preveo Enes Karić, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995. Sura El-Ankebut ajet 57, 403.

²⁸ „Muslimanska groblja situirana su i u samoj sredini naseobine.“ Alija Bejtić, *Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini*, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, (III – IV), Orijentalni institut Sarajevo, 1953, 284.

²⁹ Mehmed Mujezinović, *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini*, Knjiga I – Sarajevo, Biblioteka „Kulturno nasljeđe“, Veselin Masleša, Sarajevo 1974, 10

³⁰ O figuralnim i nefiguralnim motivima na nišanima vidjeti u: Šefik Bešlagić, *Nišani XV i XVI vijeka u Bosni i Hercegovini*, ANUBiH, Odjeljenje društvenih nauka, Knjiga 30. Sarajevo, 1978.

³¹ Detaljnije pogledati u: M. Mujezinović, *Islamska epigrafika u BiH*.

³² Nekropolu je evidentirao Š. Bešlagić kao Gornja Osica u: *Stećci okoline Kladnja*, Naše starine XII, Sarajevo, 1969, 168.

nišan, karakterističan je na cijelom tuholjskom području.³³ Nišan je visok 200 cm (ali mu nedostaje dio iznad turbana) i ima osnovu dimenzija 36 cm x 32 cm. Na jednoj njegovoj strani nalazi se lijepo izvedena predstava mača u dužini od 95 cm. Pripada grupi nišana s turbanom i svojim dimenzijama, ukrasom, izradom i vrstom kamena te blizinom nekropolama stećaka Podavd i Bijeli hrid³⁴, ukazuje na činjenicu da se radi o nadgrobnom spomeniku nekog domaćeg stanovnika Tuholja koji je primio Islam krajem XV st. ili tokom XVI stoljeća. Uznožni nišan nešto je manjih dimenzija. Visina ovog nišana je 140 cm a osnova 30 cm x 26 cm. Svojim izgledom u potpunosti podsjeća na neke od uspravnih stećaka ovog kraja. Razmak između nišana je 300 cm. Ovi nišani udaljeni su od Stare tuholjske džamije 400 metara. Izjave nekih mještana da ovdje³⁵ ima još manjih nišana, trebale bi se tek potvrditi detaljnijim istraživanjem lokaliteta.³⁶ Za lokalitet Šehitluk vezuju se tri kazivanja u narodu. Prvo govori o tome da su se na ovom mjestu poubijali sukobljeni svatovi. Drugo, da je ovdje poginuo jedan od Gradaševića i treće da je tu poginuo neki vojskovođa Osmanlija. Prva predaja zastupljena je na mnogim sličnim mjestima širom Bosne pa kao takva ostaje u sferi legende. Drugo kazivanje se odbacuje zato što se pomenuti dotični Gradašević ne može staviti u vremenski period nastanka ovakvih nišana. Treća predaja je interesantna, ali ovakav tip nadgrobni spomenika ne odgovara formi osmanlijsko-islamskih nišana. Postojanje ovakvog tipa nišana u neposrednoj blizini dviju nekropola stećaka – nadgrobni spomenika Dobrih Bošnjana, potvrđuje historijsku činjenicu da dolaskom Osmanlija, pripadnici Crkve Bosanske prelaze na Islam, a isti majstori klesari koji su izrađivali stećke izrađuju i nišane karakteristične za period od polovine XV st. do kraja XVI stoljeća.³⁷

Nišan u mezarju Danjišta

Sjeverno od sela Pauč, udaljeno 600 m, nalazi se staro mezarje u čijoj je neposrednoj blizini nekada u prošlosti bitisalo selo sa muslimanskim življem.³⁸ U mezarju ima priličan broj oborenih nišana, uglavnom su to nišani s turbanima, s obrnutim fesovima i u obliku stela. I danas je primjetno umijeće

³³ Na području općine Kladanj ima još nekoliko lokaliteta sa sličnim nadgrobni spomenicima.

³⁴ Nekropola Bijeli hrid locirana je 500 m istočno.

³⁵ U govoru stanovnika Tuholja, za ovaj lokalitet koriste se nazivi Šehitluk i Šehitluci.

³⁶ Hadži Mumin ef. Šarić (1953.) kazuje kako je hadžija Huso Halilović (1937-2004.) jedne prilike nabrojao 30 kaburova ovičenih santračima, ali nije rekao da je pronašao još koji nišan.

³⁷ Više o tome vidjeti u: Š. Bešlagić, *Nišani XV i XVI vijeka u BiH*

³⁸ „... Dan'išta (njiva i groblje Junuzovića, trag nekadanje naseobine Junuzi; selo bilo locirano između Pauča i Tuholja)„...“ , Senahid Halilović, *Govor muslimana Tuholja (okolina Kladnja)*, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik, knjiga VI, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Sarajevo, 1990.,str. 350.

klesara koji su ih izrađivali. Jasnost ivica, sigurnost linije, preciznost u oblikovanju svakog od nišana, ističu njihovu pojedinačnu ljepotu. Ipak, najvredniji nišan u ovom mezarju je muški nišan s turbanom na gužve. (Fotografija 2.) Ne nalazi se na svom prvobitnom mjestu, a uznožni nišan fali. Visina nišana je 110 cm (bez mudževeza koji je odlomljen).³⁹ Osnova nišana je 12 cm x 12 cm, a obim turbana 76 cm. Na stanu nišana upisana je arapskim ciframa 1178. hidžretska godina, što odgovara 1764. godini po Gregorijanskom kalendaru. Ispod je urezan mač (ili nož).⁴⁰ Dužina ovog plitkog reljefa je 22 cm. Predstava mača upućuje nas na osobu koja je najvjerojatnije bila vojno angažovana i vjerovatno dostigla stepen šehida. Nišan je izrađen od zelenog kamena. Ako zanemarimo nišane bez natpisa, ovaj nišan je i najstariji datirani nišan na tuholjskom području zbog naznačene 1178. hidžretske godine na njemu. I sama predstava mača upućuje na bližu vremensku distancu sa stećcima, na kojima se mogu naći ovakve ukrasne forme. Godina koja se nalazi na ovom nišanu pomaže nam u tačnijem datiranju mezarja pa i sela koje se tu nalazilo, mada se može uočiti da ima i starijih nišana. No, na drugim nišanima nema nikakvih zapisa niti crteža, osim na jednom muškom nišanu koji ima hadžijska obilježja – udubljene cik-cak trouglove ispod turbana.⁴¹ U predajama ljudi ovog kraja prisutna je priča o kugi koja je pomorila starinačko življe pomenutog sela.

Nišan na mezarju Studenac

Južno od sela Pauč prema naseljenom mjestu Brateljevići, na lokalitetu Studenac nalazi se još jedno staro mezarje. Mezarje je locirano pored puta, pedesetak metara od izvora Studenac. Ovim nazivom imenuju se i neke okolne njive. U jednoj od njih nalazi se stari nišan. (Fotografija 3.) Nišan je visok 100 cm i ima kvadratnu osnovu 12 cm x 12 cm. Materijal od kojeg je građen, usljed protoka vremena, prilično je nagrižen. Izvorni oblik nišana i njegova prva forma znatno su deformisani, ali se ipak može uočiti turban kao završni dio. Moguće je da su se na ovom nišanu nalazili neki od ornamenata koji su krasili najstarije nišane, ali se to sa sigurnošću ne može ustvrditi, iako postoje neke naznake. (Na jednoj strani nišana kao da su vidljivi ostaci reljefne predstave mača ili štapa?) Postoji predaja da je postavljen nad kaburom izvjesnog pretka familije Hotović, ali i pretpostavke koje ovaj nišan datiraju u dalji osmanski period. Od preostalih nišana s ovog mezarja, uočljiv je još jedan ženski nišan s fesom, a u blizini

---

³⁹ Dužina mudževeza na sličnom nišanu u ovom mezarju je 12 cm.

⁴⁰ Izgled mača podsjeća na jednu vrstu jatagana koja se upotrebljavala u to vrijeme.

⁴¹ O vrstama nišana više vidjeti u: Nihad Klinčević, *Bosanski nišani (istraživački rad)*, Sarajevo, 2018., dostupno na: <https://www.scribd.com/document/385400073/Bosanski-ni%C5%A1ani>

izvorišta jedna od kamenih ploča, prilično erodirala, mogla bi predstavljati mejtaš. Stari nišan udaljen je 1 km od nekropole stećaka Mramorje na kojoj se nalazi i jedan stećak sa zapisom: “[A se] leži Prž[o]vb Novakovičb na svoji zemlji na ple[me]nito[j].”⁴² Nema sumnje da je ovaj prostor u prošlosti bio prilično naseljen i da su nadgrobni spomenici dokaz kontinuiteta življenja.

Nišan na mezarju Osica

Odmah pored kuća novoformiranog naselja Osica nalaze se ostaci nekadašnjeg starog mezarja. Od nadgrobni spomenika koji su bili u ovom mezarju ostao je još poneki nišan. Nišan o kome će ovdje biti riječi, nalazi se odmah poviše puta. (*Fotografija 4.*) Nišan ima kvadratnu osnovu, a gornji završni dio mu nedostaje. Vjerovatno se radilo o formi turbana. Na dijelu koji je iznad zemlje i prilično je oštećen, ipak se mogu uočiti određeni likovni ukrasi. Nišan sa četiri strane ima po tri udubljena trokuta, a na strani od puta je, mada oštećena ali uočljiva, predstava rozete.⁴³ Pomenuti simbol ima šest zraka, veoma pravilnih, ali samo dvije su u potpunosti očuvane. Sa gornje i donje strane vidljivi su ostaci kružnih linija koje su nekada (dok je nišan bio neokrnjena cjelina) činile krug. Uzme li se u obzir da je samo sto osamdeset metara niže, na Šarića njivi, manja nekropola stećaka, onda ovaj nišan sa pomenutim znakom, predstavlja važan kulturno-historijski spomenik i konkretan dokaz prelaska starinačkog stanovništva na Islam.

Nišan iz mezarja Podbašče

Staro mezarje Podbašče nalazi se u selu Goletići, odmah poviše novoformiranog mezarja Žagre. U mezarju ima priličan broj nišana (koje bi trebalo uspraviti). Uočljivi su različiti oblici nišana, od muških s različitim formama turbana pa sve do ženskih i dječijih nišana. Mogu se vidjeti i nadgrobni spomenici čiji završni oblici govore da je riječ o derviškim nišanima. Jedan od prelomljenih nišana ukrašen je divitom, a jedan nišan koji se mogao nalaziti nad kaburom neke ugledne osobe ima pravougaoni geometrijski lik. Na jednom nišanu s turbanom upisana je hidžretska godina 1219. što odgovara 1804. gregorijanskoj godini. Na nišanu se vidi i reljefni prikaz predmeta koji najvjerovatnije predstavlja sjekiru. Nišan nema završni dio iznad turbana. Lociran je odmah do stabla zimzelena koje se nalazi pored samog puta.⁴⁴ Nije se mogao detaljnije istražiti zbog nepristupačnosti. (*Fotografija 5.*) Na mezarju

⁴² Marko Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, Knjiga IV, Izdanje Zemaljskog muzeja – Sarajevo, 1970, 47.

⁴³ Rozeta – ukras na stećcima.

⁴⁴ Na stablu zimzelena nalazi se pločica na kojoj piše: Latinski naziv: *Ilex aquifolium* L. Narodni naziv: Zelenika, božikovina Šifra stabla: IA - - 080P

ima i starijih nišana bez ikakvih ukrasa ili natpisa. Mogu se zapaziti različite vrste kamena od kojih su klesani.

Nišan na mezarju Mramorje

Mezarje je u centru sela Goletići. U njemu ima i starijih nišana i nišana koji su iz novijeg perioda. Stariji nišani su okrečeni. Jedan od njih je posebno zanimljiv zbog ukrasa koji se na njemu nalaze. (*Fotografije 6.*) To je nišan s turbanom, no i on je premazan krečom i prilično oštećen što otežava pouzdanije zaključke. Ima kvadratnu osnovu 16 cm x 16 cm. Na stanu nišana jasno se mogu uočiti dva ukrasa: s jedne strane sablja i s druge strane enamluk.⁴⁵ U neposrednoj blizini mezarja, nekih pedesetak metara, nalazi se nekropola Mramorje sa deset stećaka.

Nišani na Mezarju Brdo

Ovo mezarje se nalazi u selu Meškovići. U njemu su uočljiva dva nišana, ali se zna da je 60-tih godina bio priličan broj ovih nadgrobnih spomenika. (*Fotografije 7.*) Muški, uzglavni nišan završava oblikom aginskog turbana, a na drugom kaburu je ženski nišan koji se završava oblikom obrnutog fesa. Samo dvadesetak metara dalje „... nalazi se osamljeni sljemenjak sa postoljem, koji na istočnoj čeonj strani ima dvostruku spiralu i rozetu na vrhu uspravne stabljike.“⁴⁶ Lokalitet se imenuje i kao Abazova glavica.

Nišani na mezarju Lanjište

Još jedno od starih mezarja u kome su ukopani stanovnici nekadašnjeg sela, koje je vjerovatno egzistiralo još tokom 17. stoljeća, nalazi se u samom podnožju brda Pauč pokraj puta koji sa zapadne strane ulazi u istoimeno selo. U mezarju se nalaze nišani koji su pretrpjeli značajne promjene, što pod uticajem vremena, što pod pod uticajem neodgovorne ruke. (*Fotografija 8.*) Tačne granice mezarja nisu poznate, a većina nišana je grupisana na užem prostoru (dok su izvan toga uočljiva brojna ulegnuća kaburova). Oko nekih kaburova još se mogu vidjeti kamene plojke – santrači. Trenutno na mezarju ima 17 nišana (ili njihovih dijelova), ali čini se da su samo 3-4 nišana na prvotnom mjestu. Pet je nišana s turbanom, tri s fesom (djevojački nišani), a dva su ženska nišana – stele pravougaone osnove. Uzglavni nišani su kvadratne osnove. Dva uznožna nišana imaju osmougaonu osnovu, a jedan kružnu. Od četiri primjerka koji predstavljaju dijelove nišana, dva su izgrađena od kamena koji je drugačiji u

---

⁴⁵ „... enamluk, torbica s knjigom pobožnog sadržaja, koju su nosili muslimanski ratnici kao apotropejski rekvizit.“, u Alija Bejtić, *Povijest i umjetnost Foče na Drini*, 44., dostupno na: <http://fmks.gov.ba/download/zzs/1957/3-1957.pdf>

⁴⁶ Šefik Bešlagić, *Stećci okoline Kladnja*, 169.

odnosu na sve ostale. U neposrednoj blizini starog mezarja Lanjište (Lanište) su toponimi: Baščica, Podčardak i Zidina koji upućuju na naselja iz prošlosti.

Nišani u mezarju Mirišin vrt

Mezarje Mirišin vrt nalazi se u selu Tuholj i sa Voćem⁴⁷ zauzima prostor od nekih 2-3 dunuma. Radi se o starom mezarju, po predajama *kužnom groblju*, koje je kasnije proširivano. U mezarju se i danas mogu naći ostaci starih nišana na više mjesta. Pri istraživanju pronađeni su nišani različitih formi i oblika izrađeni od različitog kamena (siga, vapnenac, zeleni kamen). Neki datiraju iz 18. stoljeća, a ima ih i iz novijeg vremena. Na starim nišanima nema nikakvih ukrasa niti natpisa, a na pojedinima se može primijetiti sličnost sa nišanima iz mezarja Danjišta i Lanjište. (*Fotografija 9.*) Priča se da su *Čorbe doselili sa Vranovića za neke kuge* i upravo je jedan od njihovih potomaka bio vlasnik njiva koje su u dalekoj prošlosti imanovane kao Mirišin vrt. Ovaj toponim ukazuje na to da su kuće bile u neposrednoj blizini nišana, a i današnji vlasnici nastavili su sa tradicijom ukopa na *svojoj zemlji plemenitoj*. Samo 500 metara odavde je usamljeni stećak u Meškovićima. Ime Miriša po svemu sudeći je bogumilsko. Da je riječ o veoma starom imenu potvrđuje i hidronim Mirišina rijeka koja je na nekih desetak kilometara od Tuholja. Nedvojbeno je da je ime Miriša u prošlosti bilo veoma zastupljeno. Jedna od osoba koja ga je nosila upravo na ovom prostoru imala je svoj vrt – Mirišin vrt. Ovaj lokalitet čuva kosti ljudi koji su živjeli ovdje dugi niz godina u kontinuitetu.

Nišani u haremu Stare džamije

Stara džamija u Tuholju izgrađena je pored jedne stare putne komunikacije. U blizini se nalazio han.⁴⁸ Ovdje je i nekoliko izvorišta vode, a uže područje prepuno je nekropola stećaka.⁴⁹ Sve upućuje na to da je baš ovaj dio bio centralno mjesto življenja još u vrijeme srednjovjekovne Bosne. Kontinuitet života nastavlja se i dolaskom Osmanlija. U haremu džamije nalaze se mnogi nišani iz prošlosti. Veoma su interesantni stari nišani locirani sa zapadne strane džamije u tri reda. Preovladavaju nišani s turbanima. Osim onih koji su uspravno na kaburovima, mogu se vidjeti i dijelovi nišana koji su u zemlji ili prevaljeni cijeli nišani. Vjerovatno su iz istog perioda što se zaključuje po vrsti kamena, načinu izrade i zajedničkom dijelu mezarja koji pokrivaju. S južne

⁴⁷ Jedno od mezarja u selu Tuholj.

⁴⁸ Informaciju o hanu koji se nalazio na raskršću puteva stotinjak metara od džamije dao Avdo Šarić (1938.)

⁴⁹ Južno: nekropola Podavd, 480 m; sjeverno: Abazova glavica, 450 m; jugozapadno: Šarića njiva, 370 m; jugoistočno: Bijeli hrid, 700 m; sjeveroistočno: Most, 850 m; istočno: uništena nekropola iznad škole, 200 m;

strane džamije nalazi se nekoliko kaburova na kojima su nišani veoma grubo urađeni, čini se od domaćeg kamena? Na dva uzglavna nišana su natpisi arapskim harfovima i ciframa koji se teško mogu pročitati zbog oštećenja na nišanima. Jedan od njih je samo 2-3 m od džamije i moguće je da predstavlja kabur neke osobe koja je po nečemu značajna za ovaj vjerski objekat. Mnogo je još nišana u haremu vrijednih pažnje, ali ovdje treba evidentirati stari uzglavni nišan s turbanom obima 85 cm, kojem nedostaje mudžezev. (Fotografija 10.) Kvadratne je osnove 12 cm x 12 cm, a visina iznad površine tla je 48 cm. Uznožni nišan je visok 33 cm, osmougaone osnove sa kupastim završetkom. Uzglavni nišan izdvaja se od ostalih po dvije karakteristike: hidžretskom godinom (1219.) koja je izvedena reljefno arapskim ciframa, s jedne strane nišana i s druge strane reljefnim simbolom, koji predstavlja neko oružje (najvjerojatnije neku vrstu sjekire). Vjerovatno se i onaj koji je te davne 1804. godine legao pod ovaj nišan, po nečemu izdvajao od drugih. Na čitanju godine koja je upisana na još nekoliko pronađenih nišana, treba poraditi u budućnosti.

Zaključak

Nišani su značajni kulturno-historijski spomenici i svjedoče o životu ljudi u prošlosti i postojanju muslimanskih naselja na prostoru Tuholja prije nekoliko stotina godina. Jedan broj mezarja s nišanima nalazi se u neposrednoj blizini nekropola stećaka – srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika. Na izvjesnom broju nišana nalaze se ukrasi koji se mogu vidjeti i na bosanskim stećcima (mač, sjekira, sablja, rozeta). Ti zajednički elementi na pomenutim nadgrobnim spomenicima, blizina mezarluka i nekropola, daju jasnu odrednicu o nasljednicima stećaka – nišanima, koji označavaju kaburove islamiziranih stanovnika Bosne (Dobrih Bošnjana) kao i njihovih potomaka. Veliki je broj starih nišana na gore pobrojanim mezarjima i ističu se svojom ljepotom i različitosti oblika. U ovom istraživanju prezentovani su neki od starih nišana.

Uprkos bogatstvu kulturne baštine koju predstavljaju nišani tuholjskog kraja, mora se konstatovati da su stara mezarja prilično zapušтана, da je veliki broj starih nišana uništen i da su preostali nišani prepušteni ljudskom nemaru i zubu vremena te je stoga neophodno poduzeti odlučne akcije u zaštiti ovih vrijednih kulturno-historijskih spomenika.

SUMMARY

Tombstones *nišani* are significant cultural and historical monuments and they testify about life of people in the past and existence of muslim settlements in the region of Tuholja a hundred years ago. Some of the graveyards with tombstones are located near by necropolis of *stećci* - medieval tombstones. On a

certain number of tombstones there are ornaments that can also be seen on the bosnian *stećci* (a sword, an axe, a saber, a rosette). Those common elements on the mentioned tombstones and nearness of graveyards and necropolis are giving a clear determinant of medieval tombstones heirs - *nišani*, which represent graves of islamized inhabitants of Bosnia, (Good Bosnians) as well as their descendants. There is a great number of old tombstones in the early mentioned graveyards in this paper which beauty and different shapes stand out. A few old tombstones are presented in this paper.

Despite the richness of the cultural heritage which are represented by *nišani* of Tuholj, it must be point that old graveyards are pretty neglected, many of the old tombstones are destroyed and remaining tombstones are left to people carlessness, because of that it is necessary to take crucial actions to protect these valuable cultural and historical monuments.

Prilozi

Fotografija 1. Nišani na mezarju Šehitluk

Fotografija 2.i 3. Nišan na mezarju Danjišta i Studenac

Fotografija 4. i 5. Nišan na mezarju Osica i nišan na mezarju Podbašče.

Fotografija 6. Nišan na mezarju Mramorje.

Fotografije 7. Nišani na mezarju Brdo.

Fotografija 8. Nišani na mezarju Lanjište.

Fotografija 9. Nišani u mezarju Mirišin vrt.

Fotografija 10. Nišan u haremu Stare džamije.

Namik HALILOVIC, prof.
Elementary School "Kladanj", Tuholj

A FEW TOMBSTONES IN THE REGION OF TUHOLJ

Abstract: This paper is the result of research on old cemeteries located in the local community. In the cemeteries there are tombstones originally called „nisani“ which represent graves of muslim people - former residents of settlements in the past. A significant number of these tombstones are in the immediate vicinity of the necropolis of stecak headstones, which is not surprising if we know that the 1604 Census shows that the majority of the population of this area had already converted to Islam. The oldest nisani with ornaments that are also located on the medieval tombstones represent transition from headstones (stecci) to later tombstones (nisani) of smaller dimensions on which sometimes there are still decorative elements from medieval tombstones. Tombstones situated in ten graveyards that are subject of this research paper represent important cultural and historical monuments from period of ottoman rule in Bosnia and they are material evidence of continuity of life in these areas, because of that they deserve our attention and presentation to general public. Mentioning these tombstones for the first time in the scientific literature is of special significance. There is a need to alert to the state of the old cemeteries with tombstones.

Keywords: Tuholj, old cemeteries, nisani, graves, necropolis of stecci, tombstones.

PRIRODNO NASLIJEDE

